

GUSTAVIANSKA PARKEN

kultur och natur

för själ och kropp

*Tre slag
för den*

GUSTAVIANSKA PARKEN

Japanskrapor, Dennispaket, hotell, avgastorn, schaktning och sprängning... Hoten har varit många mot Stockholms östra grönområden som bland annat rymmer Hagaparken, Bellevueparken och Brunnsviken. Idag har området fått den skyddande benämningen Nationalstadsparken, världsunik och riksdagsbeslutad. Men hur starkt är det skyddet egentligen, frågar sig professor *Lennart Holm*, Kommittén för Gustavianska parken. Många av hoten kvarstår, visar det sig vid en närmare granskning, och nya exploateringsförslag har tillkommit.

Det var hoten om exploatering med bebyggelse och vägar av Stockholms östra grönområden som i nittiotalets början födde begreppet "ekoparken". Bakom de grupper som nu höjde rösten mot planerna på att ta dessa marker i anspråk fanns – och finns – många olika intressen.

Här fanns de som ville värna om den märkvärdiga biologiska mångfald som finns tätt inpå storstadens knutar. Här fanns de som menade att storstadens hälsa var beroende av att det fanns en riklig vegetation i dess närhet och att luften inte fick ansträngas av mer utsläpp från trafiken. Här fanns de som pekade på den rad av kulturella minnesmärken som hävdade landskap med skog och ängar ännu hyste. Och här fanns givetvis de som var vana vid och såg det som ett villkor för det goda livet att lätt kunna ta sig ut i naturen – en natur av sällsynt omväxling och skönhet.

Hoten mot alla dessa intressen blev tydliga genom projekt som Japanskrapan, Dennisingen med dess avgastorn, tillbyggnaden av läroverket vid Sveaplan med ett jättelikt kontorshus eller ideliga utkast till exploatering kring Husarviken. Bakom dessa spektakulära projekt dölde sig en bataljon av mindre planer från markägare, lärodomsanstalter och Stockholms och Solna kommuner att nagga ekoparken i kanten från alla håll.

När hoten sammanställdes och redovisades av de olika medbor-

gargrupperna såg statsmakterna behovet att raskt ingripa och ge kommunerna råg i ryggen att avvisa dessa risker. Man prövade olika vägar och fann att ett tillägg i den nya naturresurslagen borde göras för att ge tyngd och balans åt de kommunala och statliga ansvaren. Så kom nationalstadsparken Ulriksdal-Haga-Brunnsviken-Djurgården till genom riksdagsbeslut 1994.

KOMMITTÉN FÖR Gustavianska parken var en av de opinionsgrupper som verkade för kraftfulla skyddsåtgärder. Vår idé var att återuppväcka sjuttonhundratalets tankar på att forma hela området kring Brunnsviken som en stor naturpark med Hagaparken som kärna. Gustav III:s landskapsarkitekt Fredrik Magnus Piper hade arbetat med planer för en sådan park. Vi skulle ta Pipers planer till utgångspunkt för att utveckla Brunnsvikens stränder till en sammanhängande parkpromenad med vilopunkter i de landmärken som gustavianerna satte namn på med klassiska associationer: Frescati, Tivoli, Albano, Bellevue... I utställningen *Kring Brunnsvikens stränder* i Konstakademiens lokaler hösten 1992 visade vi områdets hotade kvaliteter och en idéskiss till de viktigaste åtgärderna för att vända förfall till positiv utveckling. Skissen hade utvecklats i samarbete med Sture Koinberg som entusiastiskt och med stora egna insatser ställde upp på

vårt program.

Denna vår första utställning väckte stort intresse och blev ett forum för allvarliga samtal med företrädare för regeringen och kommunalledningarna i Stockholm och Solna, med de politiska partierna och med den växande skaran av vänner och organisationer som ville verka för ekoparken och nejderna kring Brunnsviken. För många av dessa framstod naturligtvis hotet från Dennispaketet och dess norra länk som det mest akuta.

Nu blev det angeläget att särskilt bevaka den gustavianska parkens möte med stenstaden i parkens södra del. Hotet från Japanskrapan dämpades av japanernas tynande intresse för projektet. Men planerna på Norra länken

kom närmare. De styrdes i hög grad av stadens ambitioner att hålla byggnadsmöjligheterna på Norrtullstomten öppna: man ville dra vägtunneln under Bellevues berg och engelska park.

Åter fick vi Sture Koinbergs hjälp att studera utformningen av dessa partier och deras samband med Norra stationsområdet och med Stockholms esplanadsystem, från Roslagstull till Karlberg. Det innebar särskild omsorg om infarten runt E4 vid Norrtull. Här fanns också ett förslag att föra Norra länken i en enkel tunnel mellan Värtan och Norrtull. Att parken skulle fullföljas fram till den nuvarande stenstadsmuren var självklart – här finns ju dess mest lättillgängliga delar och porten till hela området. I gengäld

kunde det rymliga område som lämnades av Norra station få en kvalitetsbebyggelse av offentliga "hus i park".

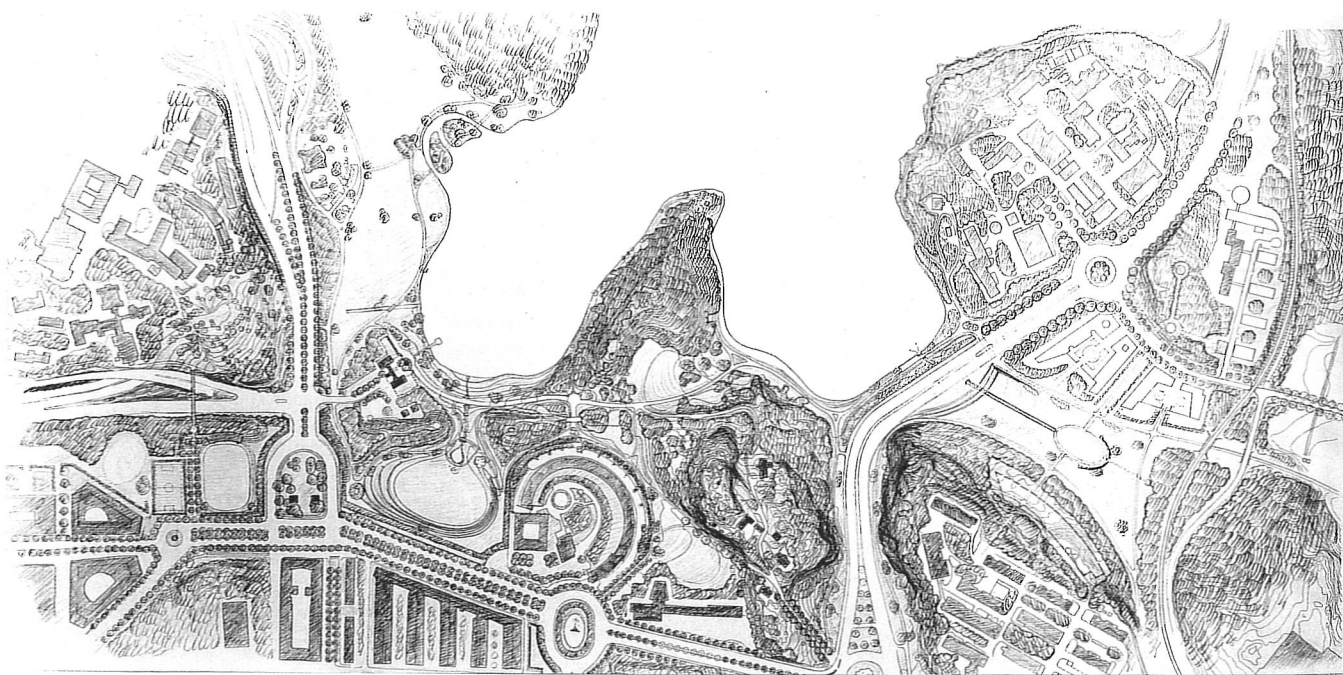
DEN UTVECKLADE idéskissen ställdes ut på Konstakademien våren 1994 under titeln *Mötet mellan stad och park*. Den bidrog till att intresset för huvudstadens enastående parkresurs ytterligare stärktes. Intresset förtätades till en politisk enighet om att ge den en nationell livförsäkring i form av nationalstadspark, den första i landet och kanske i världen. "Området Ulriksdal-Haga Brunnsviken-Djurgården är en nationalstadspark. Inom en nationalstadspark får ny bebyggelse och nya anläggningar komma till stånd och andra åtgärder vidtas

endast om det kan ske utan intrång i parklandskap eller naturmiljö och utan att det historiska landskapets natur- och kulturvärden i övrigt skadas." Hur långt räcker dessa vackra ord i den nya paragrafen i naturresurslagen? Ord är ju bara verktyg – resultaten bestäms av hur verktygen används. Ännu har de inte prövats i domstol, bara använts som argument för en viss återhållsamhet i planeringen av de bebyggelseprojekt som ännu lever eller som har aktualiserats.

Men återhållsamheten är inte påfallande. Planeringen av Norra länken trampar på som om ingenting hänt – kommunen har nonchalant överlåtit prövningen av miljökonsekvenserna till regeringen. Byggherrens fortsatta studier ►

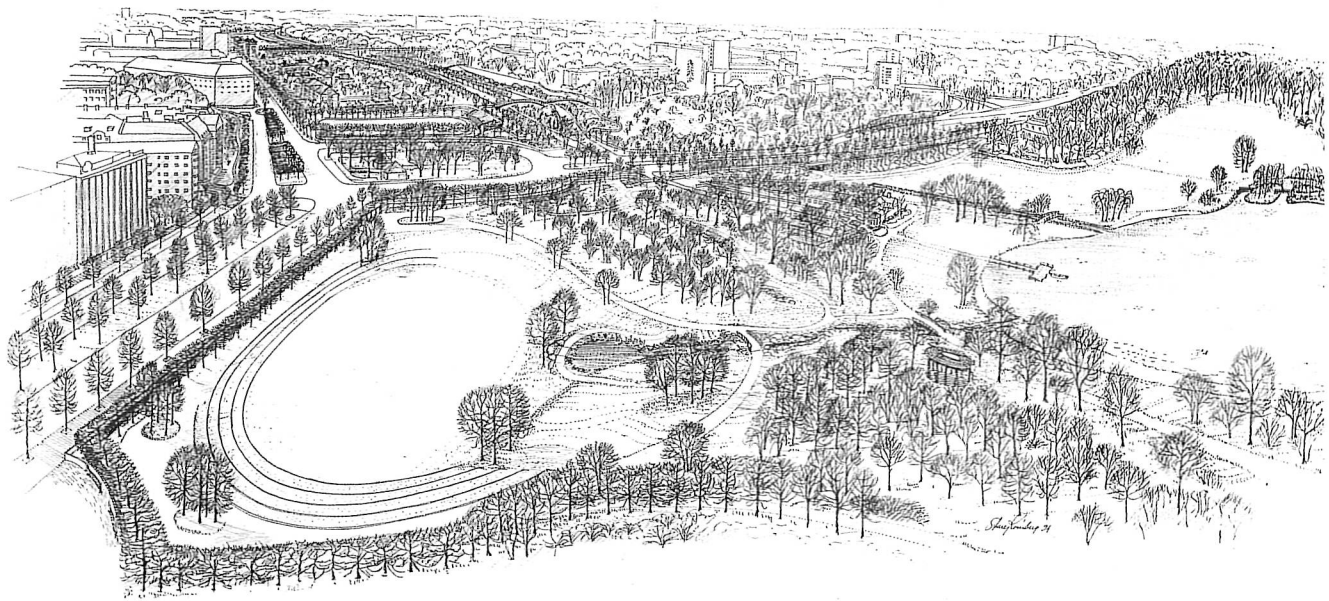
Vänster ovan: Vy över Brunnsviken, sedd från Wenner-Gren-Center.

Nedan: Södra delen av Brunnsviken med Albano, planskiss av Sture Koinberg och Kjell Forshed. Förslaget visar hur staden och Hagaparken kunde förenas genom ett grönt rum söder om järnvägen. Ett parkstråk genom Albano skulle öppna ett nytt grönt landskapssammanhang mellan Brunnsviken och Uggleviken. Om järnvägen försvinner förbättras kontakten mellan staden och Nationalstadsparken.

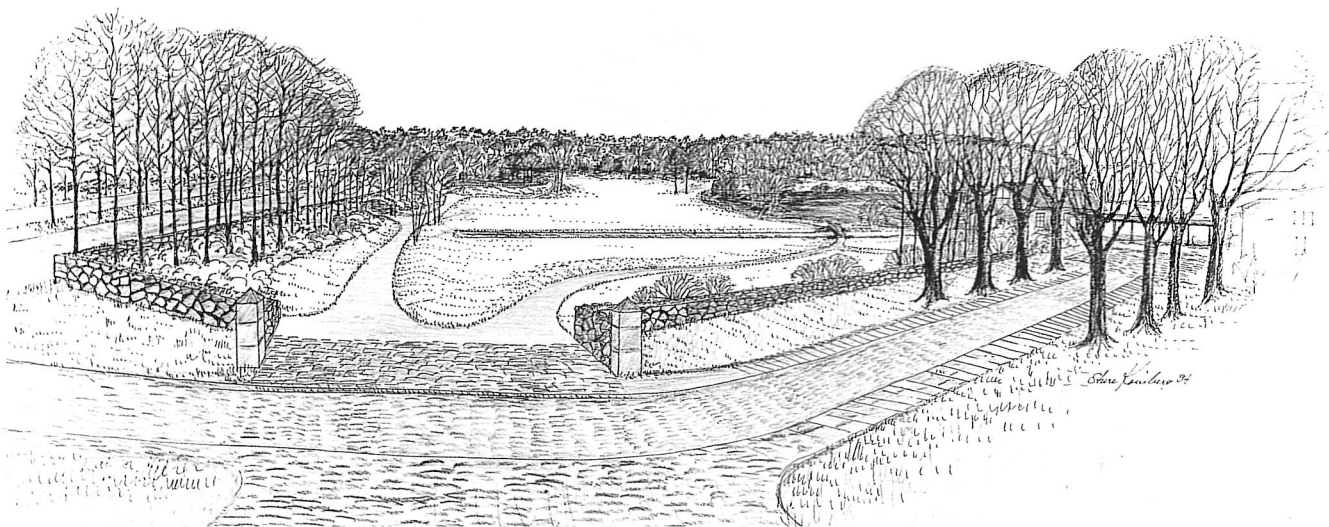

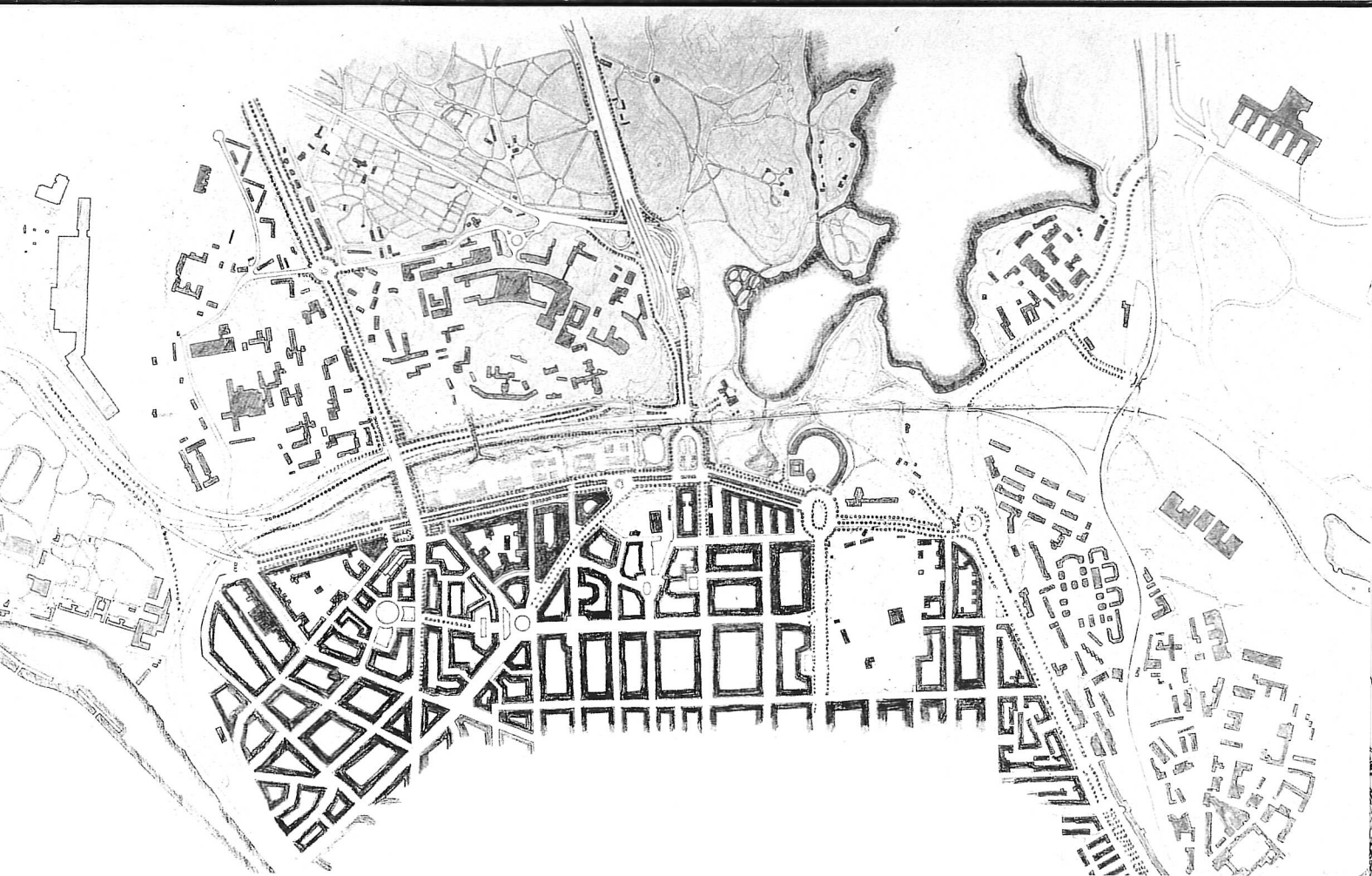

Vänster: Mötet mellan staden och parken. Foto taget från Wenner-Gren center. **Nedan:** Vinterbild som visar en tänkbar utformning av området väster om Wenner-Gren center. Skiss av Sture Koinberg.

Vänster: Hagaparkens nuvarande entré från Nortull, vid Stallmästargården. **Nedan:** Vinterbild med förslag till ny entré. Skiss av Sture Koinberg.

Ovan: Plan som visar hur en klar gräns kan uppnås mellan staden och grönskande landskap, en tydlig stadsfront som finns med redan i Lindbhagens planer. Norra stationsområdets möte med staden kan utformas som en grön korridor från Karlberg till Brunnsviken. Detta landskapsrum var i början på 1800-talet en äng med samma sträckning. Skiss av Sture Koinberg.

◀ ger varje månad besked om ökade kostnader som måste kompenseras av sänkt standard på vägar och tunnlar. Allt fler träd "måste" fällas i Bellevueparken, vid tullstugorna och runt SAS-paviljongen. Gapande tunnelöppningar skär sönder landskapet vid Roslagstull och universitetet, arbetstunnlar, luftintag och betalstationer dyker upp som påbröd på miljöingreppen. Värtajärnvägen tiger man om trots att det numera är uppenbart orimligt att hålla en internationell storhamn i en av den trånga skärgårdens innersta vikar.

UNIVERSITETSVÄRLDEN, som man kunde tro ville vara den yttersta försvararen av natur- och kulturvärden, tänker ogenerat placera en jättebyggnad för ett "Fysikcentrum" i Albanoområdet. Den blir en stoppkloss för utsikten från

pelousen i Haga!

Niovåningshus övervägs på Norrtullstomten och nära Ulriksdal vill Solna släppa fram stora kontor och hotell.

Är det verkligen så man bör tolka propositionen till riksdagen när den säger: "Utvecklingen i nationalstadsparken bör sammantagas inriktas på att förstärka områdets natur-, kultur- och rekreationsvärden och att värna den biologiska mångfalden." Givetvis inte!

VÄRDEN AV NATUR och kultur i den gustavianska parken runt Brunnsviken är mål i sig. Men vårt stora mål är detsamma som gustavianernas: att ge medborgarna i Storstockholm en park att vandra i, att leka och vila i, att ge ögon och öron en paus från arbetsstadens hets. Här skall vi

kunna se årstidernas spel med naturen, känna dess dofter, träffa fåglar, ekorrar och kryp. Vi skall få en vision av äldre tiders sätt att placera och forma byggnader i en rymlig och vårdad miljö. Och vattenytan skall ge perspektiv, låta våra blickar sträcka ut sig så som de aldrig får göra i stadens gator. Då måste vi vårda parken även som rekreationsmiljö. Detta står ju också tydligt uttalat i motiven för nationalstadsparken och har fullföljts av regeringen genom ett uppdrag till länsstyrelsen att samla huvudmännen till en organisation för parkens vård och utveckling.

I syftet att diskutera gustavianska parken som rekreationsmiljö satsar vår kommitté nu på en tredje utställning. Vi tar upp frågan om parkens tillgänglighet och utvecklar tankarna om mötet med staden från den andra utställningen. ►

Ovan: Planen – en skiss av Sture Koinberg och Kjell Forshed – visar vilka nya sammanhang som kunde skapas mellan Brunnsviken och Ulriksdal om Bergshamraleden kunde överdäckas. Samtidigt måste den nuvarande hotellbyggnaden avskärmas med nya trädridåer på båda sidor om E4.

Nedan: Ålkistan, som utgör utflöde från Brunnsviken. Här måste en ny bro byggas om man ska lyckas skapa ett naturligare sammanhang mellan de östra delarna av Brunnsvikens stränder.

Motstående sida ovan: Exploateringshot mot Haga-Brunnsviken-Ulriksdal. 1. Lilla Frescati: 43.000 kvm institutioner, 2. Bostäder vid Roslagstulls sjukhus, 3. Fysik- och matematikcentrum vid Albano. 4: 11.000 kvm kontor i Bellevueparken. 5: Planerna på en Japanskrapa har ersatts av andra, t ex Dennispaketets avgastorn och tunnelmynningar. 6: Trevåningshotell runt Stallmästaregården, 7+8: SAS har inget förslag för den nedlagda terminalen, men däremot planer på bland annat 70.000 kvm kontor vid Frösundavik, 9: En igenfyllnad av sjön vid Polska udden planeras, 10: Domänverkshuset, byggrätt om 12.000 kvm, 11: Sörentorp omnämns i Solnas översiktsplan 90 som tänkbart utbyggnadsområde.

Motstående sida, höger: Kommitténs förslag till planering av området och beskriver landskapsrummens tänkta uppbyggnad. Sambandet mellan Ulriksdal och Brunnsviken kan förbättras genom överdäckning av Bergshamraleden. Restaurering av landskapen vid Albano är möjlig, liksom av landskapspartier i norra delen av Brunnsviken och nyanläggning av en park som gräns mellan stenstaden och Hagaparken. Med förslaget hoppas man skapa dialog mellan myndigheter, föreningar och enskilda medborgare. Skiss av Sture Koinberg.

◀ **VI FÖRUTSÄTTER NU** att järnvägen på sikt kan försvinna eller läggas under mark tillsammans med en enklare norra länk på ett för Roslagstull, Frescati och Bellevue mindre ödeläggande sätt. Då kan området mellan Wenner-Gren Center och Norrtull bli en attraktiv port till den stora parken och i sig utgöra en liten stadspark för lunchpromenader.

I Frösundavik finns mark för att utveckla en parkdel där vår egen tids landskapskonstnärer kan få ge gustavianerna ett handtag. Även i övrigt menar vi att kontakterna med Solna måste förbättras, bland annat genom att Bergshamraleden överdäckas så att parken åter flyter ihop med Ulriksdalsparken.

I nordost måste området kring Tivoli och Ålkistan saneras och förbindelsen över kanalen göras vänlig för gående.

I SYDOST LIGGER Albanoområdet som en ännu öppen resurs. Genom renodling av dess kvaliteter i landskapet bör det utvecklas till en port in i Lill-Jansskogen som knyter ihop den gustavianska kulturparken med ekoparkens stora "vilda" jaktparksområden mot öster. I Albanokorridoren finns det plats för vetenskapliga institutioner i en småskalig utbredning – ett Tusculum, för att föra ytterligare ett klassiskt begrepp till den gustavianska parken.

Inom den stora parken måste gångvägarna utvecklas och föras runt sjön – utan att störa känsliga naturpartier. De ska vara bekväma och tillgängliga för barnvagnar och rullstolar. De ska föra fram till parkens sevärdheter, de ska ha bänkar och vilplatser. Och i alla delar måste utsikterna värdas: parkens horisonter ska bildas av kullar, bergklackar och träd. Runt parken bör finnas restriktioner om byggnaders höjd lika dem som finns kring flygplatser. Bilvägarna till parken bör ses över och gestaltas med omsorg.

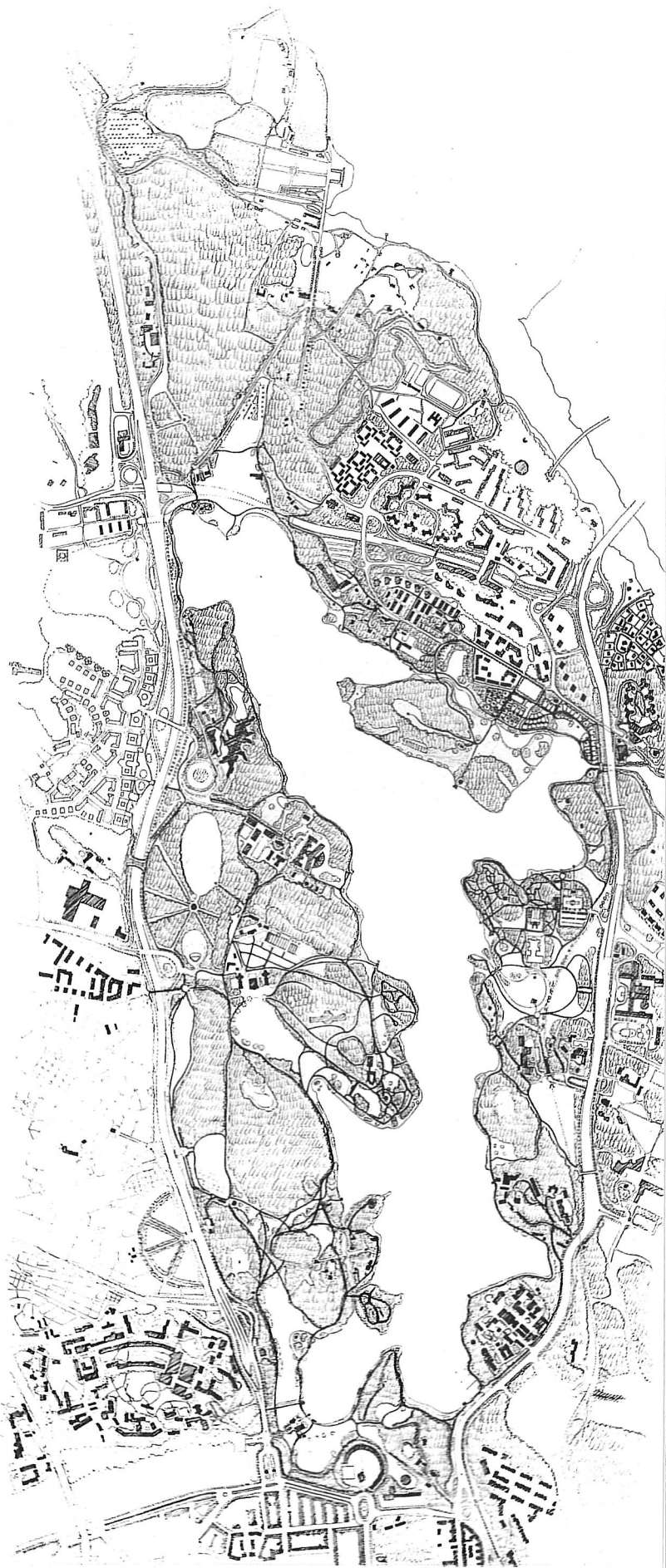
Vår nya utställning vill vara ett bidrag av tankar och mål som bör ingå i den utvecklingsplan för nationalstadsparken som nu skall göras. Framförallt vill den peka på hur viktigt det är att nu, från början, ta nationalstadsparkens regler på allvar och inte omedelbart urholka deras innebörd.

LENNART HOLM

Ark. SAR Lennart Holm är före detta
generaldirektör för Statens planverk
(numera Boverket) och ledamot
av Kommittén för Gustavianska parken.

Kommittén för gustavianska
parken bildades 1991 för att i
samarbete med övriga som arbe-
tar för Ekoparkens bevarande
verka för skydd och utveckling av
den gustavianska parken runt
Brunnsviken. I kommittén finns
för närvarande:

Eva Nordenson, ordf
Per-Olof Åstrand, v ordf
Peter Schantz, sekr
Greger Carpelan, skattmästare
Kjerstin Dellert
Bo Grandien
Lars Gyllenstein
Bengt Hamdahl
Lennart Holm
Lars Lönnroth
Claes Ramel
Stig Ramel
Stig Strömholm
Inez Svensson

Hur Du kan stödja de ideella föreningarnas arbete för nationalstadsparken:

* Om Du vill stödja Kommitténs för Gustavianska parken arbete så är dess postgiro 55 34 80-5.

* Du kan bli medlem i Haga-Brunnsvikens Vänner, Box 23 224, 104 35 Stockholm,
postgiro: 428 37 57-5. Sekreterare är Uwe Koch, tel: 25 34 99.
Årsavgift: vuxna 125:-, ungdom och studerande upp till 25 år, 50:-.

* Din förening kan bli medlem i Förbundet för Ekoparken, Box 7023, 171 07 Solna,
Postgiro 447 07 29-7. Förbundets sekreterare är Marianne Lundberg,
tel: 85 14 61. Följande föreningar är redan medlemmar i förbundet:

Stockholms läns hembygdsförbund
Friluftsförbundet Stockholms distriktsförbund
Haga-Brunnsvikens Vänner
Confidencen Rediviva Vänförening-
Ulriksdals slottsförening
Föreningen för Dendrologi och Parkvård
Föreningen Stora Skuggan
Föreningen Äventyrarna
Fältbiologerna
Hyresgästföreningens Östermalmsavdelning
Norra Djurgårdens Vänner
Segelsällskapet Brunnsviken
Solna Hembygdsförening
Stockholms Fälttrikklubb
Stockholmskretsen av Sällskapet Trädgårdsamatörerna
Stiftelsen Wenner-Gren Center
Ulriksdals hembygdsförening
Stockholms Ornitologiska Förening
Friskis och Svettis
Stockholms orienteringsförbund
Symbios, Naturskyddsföreningens lokalavd.
vid Stockholms Universitet
Bergianska Trädgårdens Vänner

Naturskyddsföreningen i Stockholm
Svenska Turistföreningens Stockholmsdistrikt
Bellevueförbundet
Saltsjöbygdens Naturskyddsförening
Djurgårdens hembygdsförening
Föreningen Natur och Samhälle i Norden
Föreningen Ekhagen
Föreningen Östermalm
Hembygdsföreningen å Norrmalm
Koloniföreningen Bergshamra
Stiftelsen Rosendals Trädgård
Sofia Hembygdsförening
Solna-Sundbybergs Naturskyddsförening
Stockholm Marathon/Tjejmilan
Stockholms Vandrareförening
Naturens Hus
Södermalmsparkernas Vänner
Vårt Stockholm
Föreningen Trädens Vänner
Svenska Cykelsällskapet, Stockholmsdistriktet
Segelsällskapet Vega
Samfundet S:t Erik

Särtryck ur

utblick
LANDSKAP
1 - 1996

Utgiven av LAR -
Landskapsarkitekternas
Riksförbund